

**“TENSİKÂT-I ADLİYYE: MAHKEME-İ TEMYİZ” ADLI MAKALE
BAĞLAMINDA MEHMED ÂRİF’İN TEMYİZ MAHKEMESİ
HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Arş. Gör. Aslıhan NESLİ*

ÖZET

Osmanlı Devleti’nde Tanzimat dönemi, hukuk alanında yeniliklerin yapıldığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde yabancı ülkelerden iktibas edilen kanunların yanında, Ticaret Mahkemeleri gibi bazı özel mahkemeler de kurulmaya başlanmıştır. Klâsik dönem Osmanlı yargı teşkilâtında şer’iyye mahkemeleri ön plânda iken; Tanzimat döneminde mahkemeler, görevlerine göre farklılaşmaya başlamıştır. Meşrutiyet dönemi ise, adliye alanında çeşitli ıslahatların yapıldığı bir dönem olmuştur. Çalışmamızda hukukçu kimliğine sahip Gümülcine mebûsu Mehmed Ârif’in, Temyiz Mahkemesi ile ilgili görüşlerinin yer aldığı, İlm-i Hukûk ve Mukâyese-i Kavânin Mecmuası’nda 13 Ekim 1909 tarihinde yayınlanan “Tensikât-ı Adliyye: Mahkeme-i Temyiz” başlıklı makalesi inceleme konusu yapılmıştır. Çalışmanın amacı, Osmanlı Türkçesi ile yazılmış bulunan makaleyi Latin harfleri ile ifade ederek günümüz Türkçesi’ne kazandırmak ve dönemin hukukî sorunlarını ortaya koymaktır. Nitekim makalede, dönemin temyiz yargılaması alanındaki sorunlara değinildiği görülmektedir. Bunun yanında çalışmada, Temyiz Mahkemesi’nin ortaya çıkış süreci ve söz konusu makale yazarı hakkında kısaca bilgi verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Temyiz Mahkemesi, Tanzimat Dönemi Osmanlı Yargılama Hukuku, Adliye Islahatları, Mehmed Ârif, İlm-i Hukûk ve Mukâyese-i Kavânin Mecmuası

* Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Tarihi Anabilim Dalı,
aslihanes@gmail.com (Geliş Tarihi: 15.06.2018 - Kabul Tarihi: 21.10.2018)

**EVALUATION OF MEHMED ÂRİF'S OPINIONS ON THE COURT
OF APPEAL IN THE CONTEXT OF ARTICLE NAMED "TENSİKÂT-I
ADLİYYE: MAHKEME-İ TEMYİZ"**

ABSTRACT

The Tanzimat period in the Ottoman Empire was a period of innovations in the courts. In this period, besides the laws quoted by foreign countries, some special courts such as the Commercial Courts started to be established. In the classical Ottoman jurisdiction, while the sharia courts were in the foreground, during the Tanzimat period, the courts began to differentiate according to their duties. The Constitutional period was a period when various reforms were made in the court area. In our work, the article "Tensikât-ı Adliyye: Mahkeme-i Temyiz" published on 13 October 1909 in *İlm-i Hukûk* and *Mukâyese-i Kavânin* Journal, where the opinions about the Court of Appeal of Gümülcine deputy Mehmed Ârif who has a jurist identification in, has been studied. The aim of the study is to express the article written in Ottoman Turkish with the Latin letters and to gain it to the contemporary Turkish and to reveal the legal problems of the period. As a matter of fact, it seems that in the article was referred to the problems of the period in the field of appeal. In addition to this, brief information is given about the process of appearance of the Court of Appeal and the related article writer.

Key Words: The Ottoman Appeal Court, Ottoman Jurisdiction in Tanzimat Period, Courthouse Reforms, Mehmed Ârif, *İlm-i Hukûk* and *Mukâyese-i Kavânin* Journal

GİRİŞ

Yargılama hukuku, “Usûl esasa mukaddemdir” kuralının öneminin ortaya çıktığı, adaletin gerçekleşmesine hizmet eden bir alandır. Mahkemelerde yargılama hukuku bakımından geçerli olan hukuk kurallarının yanında, mahkeme teşkilâtının işleyişi ve bu teşkilâta görevli olan kimselerin nitelikleri de oldukça önemlidir. Osmanlı Devleti’nde Tanzimat dönemi, adliye alanında yeniliklerin yapılmaya çalışıldığı bir dönem olmuştur. Bu yenilik arayışının kökeninde birden çok sebep yer almaktadır. İslahata duyulan ihtiyaç, hukukî sebepler, bu dönemde yaşanan ticarî gelişmeler, yabancı devletlerin baskıları, merkezî otoriteyi güçlendirme arzusu adli reformların sebepleri arasında gösterilmektedir.

Çalışmamızda Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde, İkinci Meşrutiyet’ten sonra yazılmış bir makale inceleme konusu yapılmıştır. 1909 yılında İlm-i Hukûk ve Mukâyese-i Kavânin Mecmuası’nda, Gümölcine mebûsu Mehmed Ârif tarafından yazılan makalede, adliye alanında gerçekleştirilen ıslahat (tensikât) neticesinde Temyiz Mahkemesi’nin durumu değerlendirilmiştir. Çalışmanın amacı, söz konusu makaleyi Latin harflerine çevirmek sûretiyle günümüz Türkçesi’ne kazandırmak ve yazarın Temyiz Mahkemesi ve yargılaması hakkındaki görüşlerini ortaya koymaktır.

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Tanzimat dönemi mahkeme teşkilâtının genel durumu hakkında bilgi verilip Temyiz Mahkemesi’nin ortaya çıkış süreci incelenmektedir. İkinci bölümde, çalışma konusu makalenin yazarı olan Mehmed Ârif’in kim olduğu ve söz konusu Mecmua’da hangi yazıları kaleme aldığı belirtilmektedir. Üçüncü bölümde, tensikât kavramı, 1 Temmuz 1909 (12 Cemâziyelahir 1327/17 Haziran 1325) tarihli Tensikât Kanunu ve yazarın makalede yer alan görüşleri hakkında bilgi verilmektedir. Bu kapsamda yazarın eleştiri konusu yaptığı hususlar açıklanmaya çalışılmaktadır. Makalenin transkripsiyonu ve Osmanlıca aslı ise çalışmanın sonuna eklenmiştir.

I. TANZİMAT DÖNEMİNDE TEMYİZ MAHKEMESİ'NİN KURULUŞU

19'uncu yüzyıl, Batı'da köklü değişikliklerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Sanayi İnkılâbı, dünyanın ticarî ve iktisadî yapısının yanında, sosyal ve hukukî yapının dönüşmesinde de etkili olmuştur. Şüphesiz Osmanlı Devleti de, bu değişim ve dönüşümden etkilenmiştir. Osmanlı Devleti'nde siyasî, sosyal, ticarî, iktisadî ve hukukî değişikliklerin yaşandığı dönem, Tanzimat Dönemi olarak bilinmektedir¹.

Osmanlı klâsik döneminde mahkemeler ile ilgili büyük ölçüde yeknesaklık bulunmaktadır. Tanzimat döneminde ise, farklı mahkemeler kurulmaya başlanmıştır. Özellikle adliye alanında gerçekleştirilen yeniliklerin birçok sebebi vardır².

1840 yılında ceza yargılaması yapan Meclis-i Tahkikât'ın, 1847 yılında karma mahkemelerin kuruluşu³ ve 1860 yılında ticaret meclislerinin "Ticaret Mahkemeleri" adını alması ile başlayan teşkilâtlanma süreci, nizamiye mahkemelerinin kurulması ile devam etmiştir. 1864 *Vilâyet Nizamnâmesi* ile idare ve adliye birbirinden ayrılmış; taşra meclislerinin adlî görevleri, Fransız örneği dikkate alınarak kurulan nizamiye mahkemelerine verilmiştir. Bu mahkemeler ceza davalarının yanında, bazı hukuk davalarına bakmakla yetkilendirilmişti. Bu dönemde şer'iyeye mahkemeleri görevine devam ettiği için, yeni kurulan mahkemeler ile şer'iyeye mahkemeleri arasında yetki ve görev uyumsuzlukları yaşanmıştır. Nitekim Tanzimat döneminde dikkati çeken en önemli hususlardan biri, mahkeme teşkilâtındaki ikili sistemin ortaya çıkardığı sorunlardır. Ayrıca bu dönemde, istinaf ve toplu hâkim yargılamasının benimsendiği bilinmektedir⁴.

¹ Aydın, Mehmet Âkif (2013) Türk Hukuk Tarihi, Tıpkı 11. Baskı, İstanbul, Beta, s. 419. Bu dönemde hukuk alanında gerçekleşen resepsiyon süreci için bkz. Bozkurt, Gülnihâl (1996) Batı Hukukunun Türkiye'de Benimsenmesi, Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyetine Resepsiyon Süreci (1839-1939), Ankara, Türk Tarih Kurumu, s. 39 vd.

² Adli reformların sebepleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Aydın, s. 420-424; Ekinci, Ekrem, Buğra (2001) 'Tanzimat Devri Osmanlı Mahkemeleri', Ankara Barosu Dergisi, s. 61-65; Ekinci, Ekrem Buğra (2004) Tanzimat ve Sonrası Osmanlı Mahkemeleri, İstanbul, Arı-Sanat, s. 27-50; Cin, Halil/Akyılmaz, Gül (2015) Türk Hukuk Tarihi, Gözden Geçirilmiş 7. Baskı, Konya, Sayram, s. 177-188, 544-549. Konuyla ilgili değerlendirmeler için bkz. Fendoğlu, Hasan Tahsin (2000) Türk Hukuk Tarihi, İstanbul, Filiz Kitabevi, s. 651-659.

³ Bozkurt, s. 116; Üçok, Coşkun/Mumcu, Ahmet/Bozkurt, Gülnihal (2015) Türk Hukuk Tarihi, Tamamen Yenilenmiş 17. Baskı, Ankara, Turhan Kitabevi, s. 357; Cin/Akyılmaz, s. 182.

⁴ Ekinci (2001), s. 66-67; Ekinci (2004), s. 105 vd.; Ekinci, Ekrem Buğra (2014) Osmanlı Hukuku Adalet ve Mülk, Gözden Geçirilmiş 3. Baskı, İstanbul, Arı Sanat, s. 577 vd.; Ko-

1879 yılında yayınlanan *Mehâkim-i Nizamiyenin Teşkilâtı Kanun-ı Muvaakkati* ile yeni bir teşkilatlanmaya gidilmiş; kaza, sancak ve vilâyetlerdeki nizamiye mahkemelerinin adları değiştirilmiştir⁵.

Klâsik dönemde, şer'iyeye mahkemelerinin kararları, üst bir yargı mercii tarafından sistematik bir şekilde kontrol edilmemekteydi. Bir uyumsuzluğun tarafları diledikleri takdirde, Divân-ı Hümâyun'a şikâyet yoluyla başvurabilirlerdi. Tanzimat döneminde ise, mahkeme kararlarının temyizi açıkça kabul edilmiştir. Nizamiye mahkemelerinin kararları, Divân-ı Ahkâm-ı Adliyye'de temyiz edilebilmiştir. 1837 yılında kurulan ve merkezde işlenen suçlar için bidâyet, devlet memurları için idare mahkemesi; aynı zamanda üst yargı mercii olarak görev yapan Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye⁶, 1868 yılında Divân-ı Ahkâm-ı Adliyye ve Şûra-yı Devlet adlarıyla iki ayrı organ olarak görevine devam etmiştir⁷.

Divân-ı Ahkâm-ı Adliyye, iki mahkemeden oluşmaktadır. Bunlardan birincisi Mahkeme-i Temyiz olup; görev ve yetkisi, taşradaki nizamiye mahkemeleri tarafından verilen hukuk ve ceza davaları ile ilgili kararları incelemektir. İkincisi ise, Mahkeme-i Nizâmiye adıyla İstanbul'daki en büyük nizamiye mahkemesi olarak davaları bidâyeten ve istinâfen incelemekle görevli olmuştur⁸. 1879 yılında Divân-ı Ahkâm-ı Adliyye, Mehâkim-i Nizamiye Teşkilât Kanunu ile sadece Mahkeme-i Temyiz adını almıştır⁹.

nyula ilgili bkz. **Bozkurt**, s. 119-120, 124; **Cin, Halil/Akgündüz, Ahmed** (2011) Türk Hukuk Tarihi, İstanbul, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, s. 730-732, 759-760; **Üçok/Mumcu/Bozkurt**, s. 358-359; **Cin/Akyılmaz**, s. 177, 182-184.

⁵ **Ekinci** (2004), s. 203-204.

⁶ Bu meclisin kanun taslaklarını hazırlamak gibi önemli bir görevi daha bulunmaktadır. Nitekim 1840 ve 1851 ceza kanunları söz konusu meclis tarafından hazırlanmıştır. Ancak bu görev 1854 yılında, Meclis-i Âli-i Tanzimat adlı yeni bir kurula devredilmiştir. 1861 yılında ise, bu iki meclis Meclis-i Ahkâm-ı Adliyye adıyla birleştirildi ve Meclis-i Âli-i Tanzimat, yeni kurulan meclisin bir dairesi haline geldi. Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **Bozkurt**, s. 134-149. Ayrıca bkz. **Cin/Akyılmaz**, s. 184-186, 549.

⁷ **Bozkurt**, s. 120, 136; **Aydın**, s. 426; **Ekinci** (2001), s. 67; **Ekinci** (2004), s. 213-214; **Fendoğlu**, s. 658.

⁸ **Bozkurt**, s. 141-142. Ayrıca bkz. **Aydın**, s. 426. Temyiz Mahkemesi ile ilgili bkz. **Ekinci** (2014), s. 388-392.

⁹ **Aydın**, s. 426. **Bozkurt**, istinaf bölümünün 1870 yılında, Divân-ı Ahkâm-ı Adliyye Nizamnamesi'nde yapılan değişiklik sonucunda kaldırıldığını, geri kalan temyiz bölümünün Yargıtay'ın ilk hâli olduğunu, böylece temyiz-istinaf karışıklığının sona erdiğini belirtmiştir (**Bozkurt**, s. 146).

Mahkeme-i Temyiz, Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar faaliyetlerine devam etmiş; 1922 yılından itibaren elindeki dosyaları, *Sivas'ta Muvakkat Temyiz Heyeti Teşkiline Dâir Kanun* ile kurulan temyiz heyetine devretmiştir¹⁰.

II. MEHMED ÂRİF'İN HAYATI VE ESERLERİ

Edirne Uzunköprü'de doğan Mehmed Ârif Efendi, hukuk mektebi mezunudur. Çatalca Savcı Yardımcılığı yaptığı dönemde Meclis-i Mebûsân seçimine katılmış; 24 Kasım 1908'de 52 oy ile Edirne Gümülcine'den mebûs olarak seçilmiştir. Birinci Dönem (1908-1912) ve İkinci Dönem (1912-1912)¹¹ Meclis-i Mebûsân'da yer alan Mehmed Ârif Efendi, Adliye Encümeni Mazbata Muharirliği (Adliye Komisyonu Tutanak Yazarlığı) görevinde bulunmuştur¹².

Mehmed Ârif mebûs olmasının yanı sıra, İlm-i Hukûk ve Mukâyese-i Kavânin Mecmuası'nın (Hukuk İlmi ve Kanunların Karşılaştırması Dergisi) da sahibidir. Bu Mecmua, İkinci Meşrutiyet'ten sonra hukuk alanında yapılan düzenlemeler ile bu alandaki sorunları ele alan bir yayın olması nedeniyle önem taşımaktadır. 13 Nisan 1909'da yayınlanmaya başlayan Mecmua, toplam 24 sayı çıkmıştır. Mecmua'da Hasan Fehmi Paşa, Kont Leon Ostrogog, Ahmed Şuayb, Kırkor Zöhrab, Yanko Vitinos, Agob Babikyan gibi hukuk alanında çalışan önemli kimselerin makaleleri bulunmaktadır¹³.

İlm-i Hukûk ve Mukâyese-i Kavânin Mecmuası'nda Mehmed Ârif tarafından yazılan makaleler şu şekildedir;

“İdam Cezası: Tarihçesi, Bizde İcrâ Edilememesi Esbâbı” (Sayı: 1, 31 Mart 1325),

“Tanzîm-i İlmât-ı Hukûkiyye Basitleştirilmeli” (Sayı: 2, 30 Nisan 1325),

“Memleketimizde Tebaa-ı Yunaniyenin Mevki-i Kanûniyeleri” (Sayı: 3, 31 Mayıs 1325),

¹⁰ **Ekinci** (2001), s. 67; **Ekinci** (2004), s. 213-214.

¹¹ İkinci dönem, 1912 yılında başlayıp aynı yıl sona ermiştir.

¹² **Güneş, İhsan** (Hazırlayan) (1997) Türk Parlamento Tarihi, Meşrutiyete Geçiş Süreci I. ve II. Meşrutiyet, C: 2, Ankara, TBMM Vakfı Yayınları, s. 27, 46, 346.

¹³ **Demirel, Fatmagül** (2005) 'Kütüphane Rafında Okuyucusunu Bekleyen Bir Yayın: *İlm-i Hukuk ve Mukâyese-i Kavânin Mecmuası*', Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, C: 3, S: 5, s. 757.

- “Teşkilât-ı Adliye-I: Seyyar Sulh Hâkimleri” (Sayı: 4, 30 Haziran 1325),
- “Teşkilât-ı Adliye-II: Anadolu ve Arabistan Vilâyâtında” (Sayı: 6, 31 Ağustos 1325),
- “Tensikat-ı Adliye: Mahkeme-i Temyûz” (Sayı: 7, 30 Eylül 1325),
- “Memleketimizde Tebaa-ı İraniyenin Mevki-i Kanunları” (Sayı: 8, 30 Teşrin-i Evvel 1325),
- “Hükûmet-i Ecnebiye ile Münasebâtında Mehâkim-i Osmâniyye” (Sayı: 9, Teşrin-i Sani 1325),
- “Meclis-i Millî Azâsının Muâfiyât-ı Kanûniyyesi: Immunité Parlementaire” (Sayı: 10, 31 Kanun-ı Evvel 1325),
- “Meclis-i Millî Azâsının Muâfiyât-ı Kanûniyyesi: Immunité Parlementaire” (Sayı: 11, 31 Kanun-ı Sani 1325),
- “Meclis-i Millî Azâsının Muâfiyât-ı Kanûniyyesi: Immunité Parlementaire” (Sayı: 12, 28 Şubat 1325),
- “Bâbiâli ile Sefâret-i Ecnebiyye Beynindeki İhtilâfât-ı Adliyye” (Sayı: 12, 28 Şubat 1325),
- “Bâbiâli ile Sefâret-i Ecnebiyye Beynindeki İhtilâfât-ı Adliyye” (Sayı: 13, Mart 1325),
- “Avrupa Hükûmâtının Teşkilât-ı Esâsiyyesinden: İngiltere, Meşrûtiyet-i İdâre” (Sayı: 15, Eylül 1325),
- “Alem-i Hukûkda Bir Za-yâ-ı Mühimm” (Sayı: 17, Tarih Belirtilmemiştir),
- “Hukuk-ı Siyâsiye Mebahisinden: Hakk-ı İstizâh-Hakk-ı Suâl” (Sayı: 18, 1326),
- “Hukuk-ı Siyâsiye Mebahisinden: Hakk-ı İstizâh-Hakk-ı Suâl” (Sayı: 19, 1326),
- “Avrupa Hükûmat-ı Hazırasının Teşkilât-ı Siyâsiyyesi: Parlamento” (Sayı: 19, 1326),
- “Hukuk-ı Siyâsiye Mebahisinden: Tahkikat-ı Teşriyye” (Sayı: 20, 1327),
- “Avrupa Hükûmat-ı Hazırasının Teşkilât-ı Siyâsiyyesi: İngiltere, Avam Kamarası” (Sayı: 20, 1327),
- “Avrupa Hükûmat-ı Hazırasının Teşkilât-ı Siyâsiyyesi: İngiltere Parlamantosunu'nun Vezâifi” (Sayı: 21-22, 1327)¹⁴.

¹⁴ Makale dizininde *Demirel*'in çalışmasından ve İSAM verilerinden birlikte yararlanılmıştır.

Mehmed Ârif, yukarıda zikredilen makaleleri mebûs olduğu dönemde kaleme almıştır. Ancak Adliye Encümeni Mazbata Muharrirliği görevinden sonra hangi faaliyetlerde bulunduğu ve ölümü hakkında, tarafımızca herhangi bir bilgi bulunamamıştır.

III. ADLİYE TEŞKİLÂTINDA TENSİKÂT VE 1909 TARİHLİ TENSİKÂT KANUNU

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat dönemi ile birlikte bir değişim sürecine girilmiştir. Bu değişimden etkilenen alanların başında hukuk; kurumların başında ise adliye teşkilâtının olduğu yukarıda belirtilmişti. 1909 Tensikât Kanunu¹⁵ ile adliye memurlarının durumlarının tahkik edilmesi ve göreve devam edecekler ile açığa alınacakların belirlenmesi için komisyon kurulması kararı alınmıştır¹⁶.

“Sıralamak, inci vb. şeyleri düzgün dizmek, sözün kelimelerini inci dizisi gibi sıralamak” anlamındaki *nesk* kelimesinden türeyen “tensik”in sözlük anlamı, *düzgün biçimde dizmektir*¹⁷. Tensik kelimesi hukukî bir terim olarak daha çok tanzim etme, düzeltme, ıslâh anlamlarında kullanılmaktadır. “Tensikât” kelimesi ise, tensikin çoğul hâlini belirtmektedir¹⁸.

Osmanlı hukuk sisteminde tensikât kavramı, gerçekleştirilen ıslahatları ifade etmek için kullanılmıştır. Tanzimat döneminde çıkarılan Tensikât Kanunu ile memurlar bakımından bir tasfiye süreci başlamıştır¹⁹. Siyasî, hukukî ve sosyolojik temelleri olan bu süreç²⁰, 1 Temmuz 1909 (12 Cemâziyelahir 1327/17 Haziran 1325)'da çıkarılan Tensikât Kanunu ile kanunî bir boyut kazanmıştır²¹.

¹⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. **Tural, Erkan** (2006) ‘II. Meşrutiyet Döneminde Devletin Restorasyonu Bağlamında 1909 Teşkilat ve Tensikat Kanunu’ (Doktora), Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, s. 46-104.

¹⁶ **Düstur**, İkinci Tertip, C: 1, s. 326, m. 1.

¹⁷ **Durmuş, İsmail** (2011) TDV İslâm Ansiklopedisi, “Tensik” maddesi, C: 40, s. 465, <<http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c40/c400270.pdf>>, s.e.t. 24.04.2018.

¹⁸ **Sami, Şemseddin** Kâmûs-ı Türkî (Latin Harfleriyle): Gündoğdu, Raşit/Adıgüzel, Niyazi/Önal, Ebul Faruk (Hazırlayanlar) (2014), 4. Baskı, İstanbul, İdeal Kültür Yayıncılık, s. 349.

¹⁹ Kanun için bkz. **Düstur**, İkinci Tertip, C: 1, s. 326-333.

²⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. **Tural, s. 57-78; Manav, Nursel** (2017) ‘II. Meşrutiyet’te Abdülhamid Kadrolarının Tasfiyesi ve Tekaid Sandıkları’, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C: 2, S: 1, s. 241 vd.

²¹ **Düstur**, İkinci Tertip, C: 1, s. 326-333. Söz konusu düzenleme, âyândan bir kişinin başkanlığında tayin edilecek üç kişilik komisyonların kurulmasını ve her nezaret bakımından

Kanun, toplam 18 maddeden oluşmaktadır. Kanun ile tensikât işlemleri için komisyon görevlendirilmesi; komisyonun görevleri; vilâyet merkezlerinde bulunan memurlar için kurulacak komisyon ve bu komisyonun üyeleri; ma'zuliyet maaşı belirlenmesi, bu maaşı alabilecek kimseler, maaşın miktarları ile emeklilik gibi hususlar düzenlenmiştir²².

Tensikât Kanunu, her daire ve nezarete âyândan bir kişinin birinci, mebûslardan bir kişinin ikinci başkanlığında, dairelerce seçilecek üçer üyeden oluşan birer komisyon kurulmasını öngörmektedir. Bu komisyonların görevi, hükümet daireleri ve bütün mahkemelerde icra edilecek tensikât nedeniyle, her daire ve nezâret bakımından memuriyete devam edecek olanlar ile açığa alınacak olanları tespit etmek idi. Bunun yanında komisyonun, meşrutiyetin ilanından sonra bir nedenle memuriyetten azl edilen veya ayrılan memurlar, hâkimler ve kâtipler hakkında, önceki durumlarını ve mesleği yapabilme becerilerini (derece-i iktidarlarını) dikkate alarak, uygun gördüklerinin ve gerekli miktarının istihdamına karar vermesi gerekmektedir²³.

Komisyon gerçekleştirdiği araştırma neticesinde, durumları istihdama lâyık olmayanları belirleyecekti. Bu kimseler hizmet süreleri dikkate alınmaksızın, tazminat ve maaş ödenmeden ihraç edilecekti²⁴.

Kanun, istihdama lâyık olmadıkları gerekçesiyle, haklarında tazminatsız ihraç kararı verilen kimselerin, nezâretlere ya da mahkemelere yapacakları şikâyetleri “dinlenemez” (gayr-i mesmu‘) kabul etmiştir. Kişilerin verilen karara karşı yalnızca Meclis-i Mebûsan’a başvurma hakları vardı²⁵.

Mehmed Ârif'in incelemeye konu makalesi, söz konusu Tensikât Kanunu'nun yayınlanmasından üç ay gibi kısa bir süre içerisinde kaleme alınmıştır. Yazar makalede, Meşrutiyet döneminde idare ve adliyenin durumu ile ilgili değerlendirmelerde bulunmasının yanı sıra; adliye alanında gerçekleştirilen tensikât, adliye tensikât komisyonu ve temyiz mahkemesi hakkındaki görüş ve eleştirilerini ortaya koymuştur. Aşağıdaki bölümde yazarın konuyla ilgili görüşleri, kendi içerisinde bir bütünlük oluşturması adına, ayrı başlıklar altında incelenecektir.

tensikât işlemine muhatap olacak memurların belirlenmesini öngörmekteydi. Bu doğrultuda yapılan inceleme neticesinde, işleme muhatap memurlardan hangilerinin istihdam edilebilir, hangilerinin kadro dışında kalması gerektiği belirlenecekti (Manav, s. 243).

²² **Düster**, İkinci Tertip, C: 1, s. 326-333.

²³ **Düster**, İkinci Tertip, C: 1, s. 326, m. 1.

²⁴ **Düster**, İkinci Tertip, C: 1, s. 326, m. 10.

²⁵ **Düster**, İkinci Tertip, C: 1, s. 326, m. 15.

IV. MEHMED ÂRİF'İN TENSİKÂT KANUNU ÇERÇEVESİNDE TEMYİZ MAHKEMESİ BAKIMINDAN GERÇEKLEŞTİRİLEN UYGULAMALAR HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

A. YAZARIN MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE İDARE VE ADLİYENİN DURUMU İLE İLGİLİ GENEL DEĞERLENDİRMELERİ

Mehmed Ârif, kaleme aldığı yazıya, Meşrutiyet öncesi ve sonrası dönemde adliye ve idarenin durumu hakkında bilgi vererek başlamış; Temyiz Mahkemesi ile ilgili görüşlerini daha sonra ortaya koymuştur. Yazar, ilk olarak geçmiş devirlerde devlet idaresinde adam kayırma sorununa dikkat çekmiştir. Binlerce kişinin devlet kalemlerine düşük bir maaşla kayırılarak yerleştirildiğinden ve bunun, vatanın asıl iş gücünü oluşturması gereken gençleri “hastalıklı bir hâl ve rehâvete mahkûm ettiğinden” söz etmiştir²⁶.

Makalede dikkat çekilen bir başka husus, bu dönemde bürokratik işlemlerin çok karışık niteliği ve birçoğunun geciktirilmek sûretiyle sürüncemede bırakılmasıdır. Öyle ki, birkaç satırlık bir tezkirenin yazılmasının haftalarca, hatta aylarca bekletilebildiği belirtilmiştir²⁷.

Yazar, o dönemde birçok mahkemenin, diğer daireler ve kalemlerden daha kötü durumda olduğunu ifade etmiş; birkaç yüz kuruş alacağını tahsil etmek için mahkemeye başvuran fakir kimselerin, alacak miktarına yakın miktarda masraf yapmadan söz konusu meblağı tahsil etmelerinin mümkün olmadığına değinmiştir²⁸.

Meşrutiyetin ilanı ile bu suiistimallere bir durağanlık geldiğini belirten yazar, memurların kendi yaptıkları nedeniyle korku içinde kaldıklarını, durumun nasıl şekilleneceği, ne tarafa yöneleceği hususunda halkta bir belirsizlik olduğunu ifade etmiştir. Bununla birlikte haksızlık yapan memurların kovulmalarına rağmen, zaman içinde eski hale dönülmesinden şikâyetçi olmuştur²⁹.

Mehmed Ârif'in Meşrutiyet dönemi öncesine ilişkin tespitleri incelendiğinde, idare ve adliye alanında hukuka aykırı durumların yaşanmış olduğu gö-

²⁶ Mehmed Ârif (1325) ‘Tensikât-ı Adliyye: Mahkeme-i Temyiz’, İlm-i Hukûk ve Mukâyese-i Kavânin Mecmuası, Birinci Sene İkinci Cild, Numero: 1-7, s. 28.

²⁷ Mehmed Ârif, s. 28.

²⁸ Mehmed Ârif, s. 28.

²⁹ Mehmed Ârif, s. 28-29.

rılmaktadır. Kamu görevine seçimde liyâkat esasının ihmal edilmesi, usul ekonomisinin³⁰ dikkate alınmaması buna örnektir. Nitekim kamu görevine seçimde liyâkat esasının yeterince dikkate alınmamış olması, Tensikât Kanunu çerçevesinde memurların görevden azli ile sonuçlanmıştır. Bununla birlikte bazı kaynaklarda, memurların azil sürecinin siyasî yönüne de dikkat çekilmektedir³¹.

B. YAZARIN ADLİYE ALANINDAKİ TENSİKÂTLA İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

Mehmed Ârif makalesinde, Devlet'in merkez teşkilâtında gereğinden fazla memur bulunduğu ve bunların arasında istihdama lâyık olmayanların varlığından söz etmiştir. Tensikât Kanunu (Islahat Kanunu), çok sayıda ehliyetsiz memurun kamu görevinden çıkarılması ve devlet işlerinin düzgün bir şekilde ilerlemesini sağlamak amacıyla çıkarılmıştı. Yazara göre, söz konusu Kanun şeklen iktisap edilerek uygulanmaya başlandığı için, Kanun'un yayınlanmasından sonra, memleketçe genel ahlâk ve diğer yönlerden zararın ortaya çıkıp çıkmayacağı konusuna değinmek gereksizdi³².

Makalede dikkat çekilen bir diğer husus, mahkemelerde icra edilecek ıslahat ile diğer dairelerdeki ıslahat arasındaki büyük farktır. Çünkü mahkeme memurlarının en yüce sınıfını teşkil eden hâkimlerin azledilemez oldukları³³ bilinmektedir. Hatta Tensikât Kanunu'nun incelenmesi sırasında bu durum konu

³⁰ Yargılamanın çabuk ve ucuz olmasını belirten usul ekonomisi ilkesi, günümüzde 1982 Anayasası ve Hukuk Muhakemeleri Kanunu (HMK) tarafından güvence altına alınmıştır: "Davaların en az giderle ve mümkün olan süratle sonuçlandırılması, yargının görevidir" (Anayasa, m. 141); "Hâkim, yargılamanın makul süre içinde ve düzenli bir biçimde yürütülmesini ve gereksiz gider yapılmamasını sağlamakla yükümlüdür" (HMK, m. 30).

³¹ **Manav**, s. 241 vd. Konuyla ilgili ayrıca bkz. **Tural**, s. 57-78.

³² **Mehmed Ârif**, s. 29.

³³ Hâkimlerin azledilemez oldukları kuralı, günümüzde hâkimlik teminatı olarak ifade edilmektedir. Hâkimlerin azledilmezliği kuralı, Anayasa tarafından güvence altına alınmıştır: "Hâkimler, mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı esaslarına göre görev ifa ederler. Hâkim ve savcılarının nitelikleri, atanmaları, hakları ve ödevleri, aylık ve ödenekleri, meslekte ilerlemeleri, görevlerinin ve görev yerlerinin geçici veya sürekli olarak değiştirilmesi, haklarında disiplin kovuşturması açılması ve disiplin cezası verilmesi, görevleriyle ilgili veya görevleri sırasında işledikleri suçlarından dolayı soruşturma yapılması ve yargılanmalarına karar verilmesi, meslekten çıkarmayı gerektiren suçluluk veya yetersizlik halleri ve meslek

edilmiş ve Kânûn-ı Esâsî ile azledilemez oldukları tasdik edilmiş olan hâkimlerin, böyle özel bir kanun ile azledilebilmelerinin uygun olup olmadığı düşünülmüştür³⁴. Anlaşıldığı üzere, o dönemin ıslahat komisyonu genel kanun-özel kanun ilişkisi bakımından bir değerlendirme yapmıştır. Ancak Mehmed Ârif'e göre, Kânûn-ı Esâsî'nin bir maddesini muhafaza etmek için, eski idarenin, kanundan ziyade farklı etkiler altında kalarak iş yapan ve hak iptaline alışmış olan adamlarını hâkimler sınıfında tutmak uygun değildir. Ayrıca yazar, diğer devlet dairelerinde başlatılmış olan memur tasfiyesi uygulamasının, devletin ruhu olan mahkemelerdeki memurlar bakımından uygulanmayıp, bunların eski hallerinde bırakılmasını akla ve mantığa uygun görmemiştir. Yazar, bu durumun örneklerinin, hükümet şeklini tamamıyla değiştiren, baskıcı yönetimden meşrutiyete geçen milletlerde de olduğunu belirtmiş ve Fransa uygulamasını örnek göstermiştir. Buna göre Fransa'da da hâkimler tasfiye edilmiş; ancak ondan sonra hâkimlerin azledilmezliği kuralı tamamen muhafaza edilmiştir³⁵.

Kanaatimizce, Tensikât Kanunu'nun görüşüldüğü sırada, hâkimlerin azledilmezliği kuralı hakkında Kânûn-ı Esâsî hükümlerinin dikkate alınması, "anayasa" algısında önemli bir gelişme olduğunu göstermektedir. Esasında ıslahat komisyonunun yaklaşımı, genel kanun-özel kanun ilişkisinden çok, normlar hiyerarşisi bakımından konuyu değerlendirmekten ibarettir. Bununla birlikte, idarî alanda gerçekleştirilen ıslahat ve memur tasfiyesi uygulamalarının, birçok sıkıntının yaşandığı adli alanda gerçekleştirilmeyecek olması uygun görülmediğinden, hâkimler dâhil, adliye görevlileri azledilebilmiştir. Mehmed Ârif ise konuya, hâkimlerin bağımsızlığı yönünden yaklaşmıştır. Ona göre, "Kânûn-ı Esâsî'nin bir maddesini muhafaza etmek için, *eski idarenin, kanundan ziyade farklı etkiler altında kalarak iş yapan ve hak iptaline alışmış olan adamlarını* hâkimler sınıfında tutmak" doğal olarak uygun değildir. Bu ifadeler, esasında iki önemli hususa işaret etmektedir. Bunlardan birincisi, hâkimlerin

içi eğitimleri ile diğer özlük işleri mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı esaslarına göre kanunla düzenlenir (Anayasa, m. 140).

³⁴ Kânûn-u Esâsî'nin 81'inci maddesi, hâkimlerin azledilmez olduklarını belirtmektedir. Bir suç nedeniyle mahkûm olmaları durumunda azil olunmaları ise, özel kanun hükümlerine tâbidir: "...Hâkimlerin terakkiyatı ve meslekleri ve tebdil-i me'muriyetleri ve tekâüdleri ve bir cürm ile mahkûmiyet üzerine azl olunmaları dahi kânûn-u mahsûsu hükmüne tâbidir ve hâkimlerin ve mehâkim me'murlarının matlûb olan evsâfını işbu kânûn irâe eder" (Düstur, C: 4, s. 14).

³⁵ Mehmed Ârif, s. 29-30.

eski idarenin adamları oldukları; ikincisi, söz konusu kimselerin *kanun dışında farklı durumlardan etkilenecek karar aldıklarıdır*. Yazarın birinci ifadesi, tensikât uygulamalarında siyasî sâikle hareket edilip edilmediği konusunda şüphe uyandırır niteliktedir. Hukukçu ve milletvekili kimliğini birlikte taşıyan bir yazarın, böyle bir yorumda bulunması dikkat çekicidir. İkinci ifadede ise, adaleti yerine getirmekle görevli hâkimlerin bağımsız bir şekilde karar alamadıkları belirtilmiştir. Yazar bu durumda, hâkimlerin yürütme karşısında bağımsız olmadıklarına işaret etmektedir.

C. YAZARIN ADLİYE TENSİKÂT KOMİSYONU VE TEMYİZ MAHKEMESİ İLE İLGİLİ ELEŞTİRİLERİ

1. Komisyon Kararları Hakkındaki Eleştirileri

Mehmed Ârif, istisnâî hallerin olağanüstülerinden olmak üzere, zaruretle ihlâl edilmiş olan hâkimlerin tasfiyesi durumunun diğer dairelerle karşılaştırmayacağından, dolayısıyla tensikât komisyonları içinde en ağır görevin, adliye tensikât komisyonuna düştüğünden söz etmiştir. Yazar, tensikât komisyonunun ciddi ve namuslu kişilerden oluşmasına rağmen, bazı hataların yapıldığına dikkat çekmiş; böyle büyük bir işte bazı hataların yapılmasını mümkün görse de, bazı genel esaslarda hata yapılmasının hoş karşılanmayacağını ifade etmiştir. Bu hususta, namus ve iffeti hâkimlikte istihdam edilmeye yeterli olan kimselerin memuriyette derecelerinin düşürülmelerini ve özellikle bunların yerine mahkemelerde tecrübesi ileri bir seviyede olmayan kimselerin, mesleğe ehil ve iffetli kimseler olsalar dahi göreve getirilmelerini, mantıksızlık olarak değerlendirmiştir³⁶.

Mehmed Ârif, hâkimlik mesleğinin, iffetin ve adaletin/doğruluğun korunması hususunda, diğer kamu görevlerinden ayrıldığını belirtmiş; diğer dairelerde ufak bir menfaat karşılığında doğruluktan ayrılmayan kimsenin, hâkimlikte, işin büyüklük derecesine göre, pek yüksek bir miktarla hırslandırılabilme ihtimalinden söz etmiştir. Bu aşamada yazar, böyle bir durum olmasa dahi, mahkemelerin hiç birinde görev yapmamış bir kimsenin ne kadar yetkin olursa olsun, Osmanlı adaletine belirli bir yön verme göreviyle mükellef, (hukukçu Şehbaz Efendi'nin tabiriyle) "mahkemelerin anası" olarak adlandırılan Temyiz Mahkemesi'ne nasıl hâkim olarak atandıklarını sorgulamıştır³⁷. Burada yazar

³⁶ Mehmed Ârif, s. 30.

³⁷ Mehmed Ârif, s. 30.

tarafından, hâkimlik mesleğinde ehliyetin önemi vurgulanmakla beraber, tecrübenin önemine de dikkat çekilmektedir. Özellikle Temyiz Mahkemesi gibi yüksek dereceli mahkemelere, tecrübesi ileri seviyede olmayan kimselerin hâkim olarak atanması eleştirilmektedir³⁸.

2. Temyiz Mahkemesi Hâkimlerinin Nitelikleri ile İlgili Eleştirileri

Mehmed Ârif, Temyiz Mahkemesi'ni, hâkimlerin nitelikleri bakımından eleştirmiştir. Bu doğrultuda, ıslahat neticesinde Temyiz Mahkemesi'nin tecrübeli, hukuk bilgisiyle tanınan kişilerden oluşacağına; ancak bu Mahkeme'de kanunun vasıf ve koşullarını taşıyan kişiler mevcut olsa da, söz konusu Mahkeme'nin o zamana kadar takip ettiği yol hatalarını bertaraf ederek Osmanlı genel mahkemelerine belirli bir yön verecek kişilerin ender olduğuna işaret etmiştir. Nitekim bunun gerçekleşebilmesi için, bütün hâkimlerin tek tek incelenmesi gerektiğini savunmuştur³⁹.

Mehmed Ârif, hâkimlerin sahip olması gereken niteliklerden biri olarak yabancı dil bilmeye dikkat çekmiştir. Ona göre şer'i kanunların yanı sıra, Avrupa dillerinden birine hakim olan kimselerin tercih edilmiş olması, mahkeme ıslahı ile gözetilen amacın elde edilmesine bir dereceye kadar katkıda bulunacaktır. Yazar, yabancı dil bilenlerin tercih edilmesi gereğinin sebebini, söz konusu kimselerin, dönemin gıpta edilen kanunları arasında gösterilen Fransa'nın Usûl Tatbik Kanunları'nı tetkik ederek o yolda çığır açmaya çalışmaları ve başarılı olmaları halinde, ülkenin adaletine büyük hizmet edilmiş olunacağı şeklinde ifade etmiştir. Yazara göre, Fransa'daki Dalloz ve Sirey adlı hukukçuların hazırladıkları gibi usûl uygulamaları ve kanunların tefsirine ilişkin karar külliyatları⁴⁰ oluşturmak zaman gerektirmekteyse de, bunların nasıl oluşturulduğunun anlaşılması durumunda bir esas ortaya konulabilecekti. Ancak yazar, burada komisyonu eleştirerek, söz konusu heyetle bu beklentinin gerçekleşmeyeceğini belirtmiştir⁴¹. Mehmed Ârif'in ifadelerinden, Fransa hukukunu önem-

³⁸ Günümüzde de yüksek mahkeme üyeliğinde tecrübe önemli görülmekte, üye seçiminin şartları arasında yer almaktadır. Örneğin, Yargıtay üyeleri, birinci sınıfa ayrılmış adli yargı hâkim ve Cumhuriyet savcılarını ile bu meslekten sayılanlar arasından seçilmektedir. Birinci sınıfa ayrılmamanın şartlarından biri, hâkimlik savcılık mesleğinde on yılı doldurmaktır. Bkz. Anayasa, m. 154; Hâkimler ve Savcılar Kanunu, m. 32.

³⁹ Mehmed Ârif, s. 31.

⁴⁰ Dalloz ve Sirey külliyatı, usûl hukuku bakımından önem taşımaktadır. Yargı kararlarının ve içtihatların toplandığı bu külliyat için bkz. <<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/cb344196239/date>>, s.e.t. 26.04.2018.

⁴¹ Mehmed Ârif, s. 31.

sedığı ve hukukî düzenlemelerin, bu hukuk sisteminden yararlanılarak yapılması gerektiği yönünde bir inanç taşıdığı anlaşılmaktadır. Bu düşünce, Batı hukukunun resepsiyonu taraftarlığının ön plâna çıktığı bir dönemde ifade edilmiş olması bakımından dikkat çekicidir.

3. Temyiz Mahkemesi Çalışma ve Karar Verme Esasları Hakkındaki Eleştirileri

Mehmed Ârif'in Temyiz Mahkemesi bakımından eleştiri konusu yaptığı bir diğer husus, düzenli bir çalışma tarzı belirlenmemiş olması nedeniyle birbirine zıt kararlar alınıyor olmasıdır. Hatta yazar, aynı ilâmı temyiz eden ilgililerden, birinin ilâmı hakkında bozma, diğerininki hakkında onay kararının alınması gibi garip uygulamaların varlığına değinmiştir. Bu konuda yazarın kanaati, Temyiz Mahkemesi'nin bu tür uygulamaları suiistimal düşüncesi ile yapmadığı, bir hafta önce verilen kararı "unutarak" ona zıt bir karar verdiği yönündedir. Ancak bunun sonucunda, ilk derece ve istinaf mahkemeleri görev sınırlarını şaşırarak ne yapacaklarını bilememekteydiler⁴².

Makalede eleştirilen son husus, Temyiz Mahkemesi'nin gerekçesiz karar vermesidir. Temyiz edenin gösterdiği örneğin on sebepten, hangisinin kabul edildiği belirtilmeden "Temyiz dilekçesinde sunulan itirazlar uygun görülmeyle ilk derece veya istinaf ilâmının bozulması" şeklindeki ifadelerin kullanılması, çok hak kaybına neden olmuştur. Yazar bu şekilde bozulan bir ilâmın, ait olduğu mahkemeye iade edilmesi durumunda, söz konusu mahkeme ilâmının, hangi nedenden ötürü bozulduğunun anlaşılması ve ona göre kabul veya ret kararı verilmesinin ilahi bir işarete bırakıldığını ifade etmiştir⁴³. Mehmed Ârif'e göre, Temyiz Mahkemesi'nin, hukukun elde edilememesi veya elde edilmesinin gecikmesinin önünü almak istemesi durumunda, bu konuyu dikkate alması ve kararlarını gerekçeye dayandırması gerekmektedir⁴⁴. Yazarın eleştiri konusu yaptığı husus, günümüzde adil yargılanma hakkı⁴⁵ kapsamında değerlendirilmektedir. Aynı ilâmı temyiz eden ilgililerin ilâmları hakkında farklı kararlar

⁴² Mehmed Ârif, s. 31.

⁴³ Mehmed Ârif, s. 32.

⁴⁴ Mehmed Ârif, s. 32.

⁴⁵ Bu hak, Türkiye'nin taraf olduğu Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS)'nin 6'ncı maddesinde düzenlenmiş; hakkın kapsamı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) içtihatlarıyla genişletilmiştir. Konuyla ilgili bkz. **Bekri, M. Nedim** (2014) 'Gerekçeli Karar Hakkı', Ankara Barosu Dergisi, S: 3, s. 209 vd. AİHS maddeleri için bkz.

<https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_TUR.pdf>, s.e.t 14.10.2018.

alınmasının vahameti bir yana, Temyiz Mahkemesi'nin gerekçesiz karar vermesi, adil yargılanma hakkını ihlâl eder niteliktedir.⁴⁶ Mehmed Ârif'in Temyiz Mahkemesi tarafından kullanıldığını belirttiği, "Temyiz dilekçesinde sunulan itirazlar uygun görülmeyle ilk derece veya istinaf ilâmının bozulması" şeklindeki ifadeden, söz konusu Mahkeme'nin ne ilk derece veya istinaf mahkemesi gerekçesine atf yaptığı, ne de temyiz nedenleri bakımından yaptığı değerlendirmeyi açıkladığı görülmektedir. Nitekim yazar da, hakkında bu şekilde bozma kararı verilen ilâmın, alt dereceli mahkemeleri tereddüde düşürdüğünden bahsetmektedir.

Sonuç olarak, Osmanlı Devleti'nde Tanzimat ile başlayan yenilenme sürecinin, 1900'lerin başında dahi halen tam anlamıyla istenilen sonucu veremediği, adlî ve idarî alanda yaşanmış olan sıkıntılardan anlaşılmaktadır. "Tensikât-ı Adliyye: Mahkeme-i Temyîz" adlı dönem makalesinde ise, daha çok adliye alanındaki tensikât ve Temyiz Mahkemesi bakımından bu sorunlara işaret edilmiş; makale yazarı, öneri ve eleştirilerini, yaptığı değerlendirmeler eşliğinde ortaya koymuştur.

V. "TENSİKÂT-I ADLİYYE: MAHKEME-İ TEMYİZ" ADLI MAKALENİN TRANSKRİPSİYONU

Devr-i sâbıkda (önceki devirde)⁴⁷ idâre-i devletin her şü'besini istilâ etmiş bulunan kirlî eller ile yine o devrin fenalıklarından birini teşkil eden adam kayırmak illeti, ehil nâ-ehil (ehil-ehil olmayan), binlerce kişinin eklâm-ü devlete (devlet kalemlerine) pek dún (aşağı) bir maaşla, ta'bir-i vechle, kayırılarak vatanımızın kısım-ı sâi'sini (çalışan kısmını) teşkil etmesi lazım gelen gençleri bir hâl-i mu'telliyet (hastalıklı bir hâl) ve rehâvete mahkûm etmiş idi. Diğer cihetten eklâm-ü devâirin (dairelerin kalemlerinin) muâmelâtı (işlemleri) o kadar müşevveş (karmakarışık) ve perîşân idi, ki en ufak bir tahrîrâtın (yazının),

⁴⁶ AİHM içtihatlarında mahkemenin gerekçesiz karar vermesi, adil yargılanma hakkı kapsamında değerlendirilmiştir. Bununla birlikte söz konusu durum, alt dereceli mahkemelerin kararları bakımından kabul edilmiş; temyiz mahkemelerinin gerekçe gösterme yükümlülüğü hususunda daha esnek davranılmıştır. AİHM'e göre, temyiz mahkemesinin alt dereceli mahkeme ile aynı görüşte olması durumunda, alt derece mahkemesinin gerekçesine basit bir atf yapılarak karar verilmesi gerekçeli karar hakkını ihlâl etmemektedir. Burada önemli görülen husus, alt derece mahkemesi kararının ve temyizde iddia olunan temel konuların incelenip, onama ya da bozma kararı verilmesidir. Ancak alt dereceli mahkemeler, kararlarında yeterli gerekçe göstermemişler ise, temyiz mahkemelerinin bu durumu telafi etmeleri gerekmektedir (Bekri, s. 211-212).

⁴⁷ Transkripsiyon metninde yer alan parantez içi açıklamalar, metnin anlaşılmasını kolaylaştırmak üzere tarafımızca eklenmiştir.

birkaç satırlık bir tezkirenin yazılması haftalara, aylara tevakkuf (durma) eder ve bu müddet zarfında eshâb-ı mesâlih (sulh olan ahâli) eklâm kapularında sürünür, durur idi.

Hele mahkemelerin ekserisi devâir ve eklâm-ü sâireye rahmet okutacak bir hâlde idi. Birkaç yüz gurusu alacağına tahsili için mahkemeye müracaat etmiş bulunan fukara, üzerine bir o kadar para sarf ve ona karîb (yakın) yevmiye gâib etmeden alacağını tahsil etmesi gayr-ı kâbil idi... Ya ufak bir cürm ile maznûnan yakayı ele verüb de tevkif (hapis) edilen adamların hâli öbürlerinden bed-ter (çok kötü) idi..

Herhangi şu'be ve dâire-i hükûmet tedkik edilse ahaliye ne kadar fenalık etmek mümkünse yapmakda yekdiğerine rekâbet ederler, ahâliyi soyarlar ve yapmadık zulm ve cefâ bırakmazlardı.

Îlânı meşrûtiyet üzerine bu su'i-isti'mâlâta birden bire bir durağanlık geldi. Me'murlar yaptıklarından mütehâşi (koru içinde, korkmuş), ahâli ahvâlin neye müncerr (bir tarafa sürülen, kayıp giden) olacağına nekrân (belirsiz) bir hâlde kaldı. Bazı yerlerde me'murînin en zulümkârlarını o neşve-i hürriyet (hürriyet sevinci) sırasında memleketlerden kemâl-i hakâretle koğdular (kovdular). Vakta ki (Ne vakit ki) o harâretli dakikalar geçti, hâl-i tabî yerini buldu, yine eski hâl, az çok, meydân aldı.

Devâir-i merkeziyyede (merkezî dairelerde) lüzûmundan pek fazla me'mûr olduğu gibi bunlar arasında devr-i meşrûtiyette şâyân-ı istihdâm (istihdâma lâyük) olmayanlar da mevcûd idi. Taşralarda me'murînin adedi ziyâde değilse de keyfiyetçe istihdâm edilemeyecek pek çok me'murlar vardı. Bunların ahvâl-i umûmiyesini nazar-ı dikkate alarak umûm-ı şa'bât-ı idâre-i devletten (devlet idaresinin genel tâifesinden) fazla ve ehliyetsiz me'murînin ihrâcıyla fimâ ba'd (bundan böyle) umûr-ı devletin (devletin emirlerinin) bir sûret-i matarda (yağmur suretinde) ve muntazamada temşiyetini (yürütülmesi, ilerletilmesini) te'min etmek maksadiyle tensikat (ıslahat) kanûnu tanzim ve neşr olundu. İşbu kanunun neşrin-den memleketçe ahlâk-ı umûmiye (genel ahlâk) ve sâire cihetinden mazarrat (zarar) hâsıl olub olmayacağı meselesini burada tedkike hâcet yoktur. Çünkü şekl-i kânûniyeti iktisâb etmiş ve icrâ bile edilmiştir.

Mehâkimde (mahkemelerde) icrâ edilecek tensikâtla devâir-i sâire (diğer daireler) tensikâtı arasında fark-ı azim (büyük bir fark) vardı.

Çünkü mehâkim me'mûrlarının en âli sınıfını teşkil eden sınıf hükkâmın (hâkimlerin) lâ yena'zl (azledilemez) oldukları ma'lûmdur. Hatta tensikât kanununun esnâ-yı tedkikinde bile bu cihet mevzû' bahis olmuş ve Kânûn-ı Esâsî ile lâ yena'zl oldukları musaddak (doğruluğu tasdik edilmiş) olan hükkâmın böyle husûsî bir kanun ile azl edilebilmeleri câiz olub olmadığı keyfiyeti düşünlümüştür.

Kânûn-ı Esâsî'nin bir maddesini muhâfaza fikriyle eski idârenin kanûn-ı devletten ziyâde müessirât-ı sâire (diğer tesirler) tahtında (altında) iş görmeğe, iptâl-i hak etmeğe alışmış olan adamlarını mehâkimde, sınıf-ı hükkâmda bırakmak bi't-tabî (doğal olarak) câiz olamazdı. Ezcümle (bunun gibi) devâir ve şû'bât-ı sâire-i devletin kâffesinde (hepsinde, bütününde) tasfiye-i me'murîn muâmelesi icrâ edildiği hâlde ruh-ı devlet olan mehâkim me'murîninin tasfiyesiz kalması, eski hâlde bırakılması aklen, mantıken caiz değildi. Ezcümle böyle şekl-i hükûmetini tamamıyla tağyir (değiştirme, bozma) etmiş, istibdâddan meşrûtiyyete, şekl-i meşrû' hükûmete kalb (değiştirme) edilmiş olan milletlerde bunun emsâli de vardı.

Nitekim Fransa'da da tasfiye-i hükkâm muâmelesi <Euration des juges> tatbik edilmiş ve fakat ondan sonra hükkâmın lâ yena'zliliği (azledilmezliği) düstûru tamamıyla muhafaza olunmuştur.

Binâenaleyh devâir ve şû'bât-ı sâire-i devlette her gün tasfiye-i me'murîn, ehliyet ve iktidardan, nâmus ve iffetten mahrum me'murları çıkarmak mümkün olduğu hâlde sınıf-ı hükkâmda kaziye (hüküm, karar, fikir) bir aksidir. Ahvâl-i istisnâye-i fevkalâdeden (istisnâi hallerin olağanüstülerinden) olmak üzere bi'z-zarûre (zaruretle) ihlâl edilmiş olan tasfiye-i hükkâm keyfiyeti devâir-i sâireye katıyyen makîs (kıyas edilebilen) değildi. Tensik komisyonları içinde adliye tensik komisyonuna en ağır vazîfe terettüb (gerekmek, lazım gelmek) ediyor idi.

Komisyon vazifesini ifâ ve ikmâl ve neticesini de ilân eyledi. Bu neticeden tabiidir ki memnûn olmayanlar olanlardan ziyâde olacaktı. Nitekim öyle de oldu.

Tensik komisyonunu teşkil eden zevâtın ciddiyet ve nâmusları herkesin taht-ı tasdikinde (onayı altında) olmakla beraber bazı hatanın vücudu da kabîli inkâr değildir. Vâkia böyle bir emr-i azimde (büyük, yüce iş/emir) bazı hatanın vukuu da mümkün ve tabiidir. Ancak bazı kavâid-i umûmiye (genel kural-lar/kâideler), esâsât (esaslar) vardır; ki bunların tatbikinde kusur hiçbir vakit nazar-ı hoşnûdi (hoş bir bakış) ile görülemez. Meselâ nâmus ve iffeti sınıf-ı

hâkimiyette (hâkimlik sınıfında) istihdâma kâfi olan zevâtı buldukları me'muriyetten tenzil-i sınıf (daha alt dereceli sınıf) ile istihdâm etmek mantika pek muvâfik olmasa gerek... Hele bunların yerine mehâkimde katı'yyen tecrübesi sebki (ilerleme) etmemiş zevâtı, ne kadar muktedir ve afif (iffetli, nezih) olursa olsun getirmek de, ikinci bir mantıksızlık olur. Hem de devâir-i sâirede muhâfaza-i iffet ve istikâmet ile sınıf-ı hâkimiyette muhâfaza-i iffet beyninde (arasında) fark-ı azîm (büyük fark) vardır. Devâir-i sâirede cüzi bir menfaat mukâbilinde (karşılığında) ihlâl-i istikâmet etmemiş (doğruluktan ayrılmamış) olan kimsenin, hâkimlikde işin derece-i azametini (büyüklük derecesine) göre, pek azîm bir mikdâr ile ıtma' (tamaa düşürme, hırslandırma) edilemeyeceği nasıl kesdirilebilir? Haydi bu hususu kabul edelim. Mehâkimin hiç birinde ifâ-yı vazîfe etmemiş olan kimse ne kadar âlim, ne kadar fâzıl olursa olsun adâlet-i Osmâniyeye bir istikâmet-i muayyene (belirli bir istikamet) ta'yin vazifesiyle mükellef, ve en meşhur hukukşinâsımızdan (hukuk âlimi, hukukçu) merhum Şehbâz Efendi'nin ta'bir-i vechle, ümmü'l mehâkim (mahkemelerin anası), olan Mahkeme-i Temyîze nasıl hâkim ta'yin olunabiliyor?

Tensik neticesinde Mahkeme-i Temyîzimizi her vechle mümtâz ve mücerreb (tecrübe olunmuş, makbul) ve ma'lûmat-ı hukûkiye ve kânûniyesiyle (hukuk ve kanun bilgisiyle) müşârün bi'l-benân (parmakla gösterilen, meşhur) zevâtan müteşekkil görüleceği zannediliyordu. Vâkîa Mahkeme-i Temyîzde evsâf ve şerâit-i kanûniyeyi (kanunun vasıfları ve koşullarını) haiz zevât mevcûd olmakla berâber Mahkeme-i Temyîz'in şimdikiye kadar ta' kib etmiş olduğu meslek (yol, usûl, tarz) sakîmi (hata, yanlış, doğru olmayan) külliyyen bertaraf ederek mahkeme-i müşârün ileyhânın (kendisine işaret olunan mahkeme) nazar-ı kanûnda haiz olduğu mevki'-i bülendi (yüce mevki) muhâfaza edecek ve umûm-ı mehâkim-i Osmâniyeye bir istikâmet-i muayyene verecek zevât mea't-teessüf (ne yazık ki) enderdir. Buna muvaffak olmak için hükkâm-ı Osmâniyeyi (Osmanlı hâkimlerini) yegân yegân (bire bir) tedkik etmek lâzım geliyordu. Bunların içinden şerâit-i kanûniyeyi câmi' olmakla beraber Avrupa lisanslarından birine vâkîf olanlar tercih edilmiş olsa idi belki bir dereceye kadar te'min-i maksad edilebilirdi. Zira onlar Fransa'nın mağbût-ı âlem olan (dünya tarafından gıpta edilen) usûl-ı tatbik kavâninini <Jurisprudence> tedkik o yolda bir çağır açmağa çalışıp muvaffak olsalar idi memleketimizin adâletine büyük, pek büyük hizmet etmiş olurlardı. Vâkîa bizde Fransa'nın Dalloz, Sirey, pandektleri gibi usûl-u tatbik (usûl uygulaması) ve tefsir-i kavânine (kanunların

tefsirine) dâir külliyyât-ı mukarrerât (kararlar toplamı) vücuda getirmek zemâna muhtâc ise de hiç olmazsa onların nasıl vücuda getirilmiş olduğu anlaşılacak bir esas vazı' edilebilirdi: ki, bununda bu heyetle kâbil olacağı ümid edilemez.

Zaten bizde Mahkeme-i Temyizin şimdiye kadar muntazam bir tarz-ı mesai' (çalışmalar tarzı) ta'yin edememiş olmasından değil midir; ki yekdiğere (birbirine) mütenâkız (zıt olan) kararlar sâdır olmuş ve hatta ğaribi şudur ki aynı i'lâmı temyiz eden müteaddid (çeşitli) alâkadârandan birinin i'lâmının nakz (bozma) diğereinin tasdik edilmiş olması gibi ğaribeler de görülmüştür. Fikrimce Mahkeme-i Temyizin eski zamanda bile etmiş olduğu hataların ekserisi su' isti'mâl fikri ile değil belki bir hafta ol vermiş oldukları kararı unutarak bir hafta sonra ol ki karar muhâlif olarak karar vermelerinden ileri geliyordu; ki buna karşı mehâkim-i ibtidâiye ve istinâfiye (ilk derece ve istinaf mahkemeleri) bütün bütün hatt-ı hareketlerini (görev sınırlarını) şaşırarak ne yapacaklarını bilmiyorlardı.

Hele Mahkeme-i Temyiz kararlarının esbâb-ı mûcibeye (gerektiren sebepler/kararın gerekçesi) müstenid olmayarak (dayanmayarak) ittihâz edilmesi (kabul edilmesi) ve mümeyyiz (temyiz eden) tarafından gösterilen müteaddid meselâ on esbâb-ı mûcibeden hangisinin kabul edildiği gösterilmeyerek <Lâyiha-i temyiziye de serd edilen itirâzat becâ (uygun) görülmüş olmağla i'lâm-ı ibtidâi veya istinâfiyenin nakz> edilmesi yüzünden ne kadar hukuk zâyî' olmuştur.

Düşünelim bu vechle nakz edilen bir i'lâm mahkeme-i âidesine iâde edildiği takdirde o mahkeme hangi sebepten dolayı i'lâmın nakz edildiğini anlaması ve ona göre kabul veya ısrâr etmesi kerâmete tevakkuf (muallak olma, taluk etme) etmez mi?...

Hâsılı Mahkeme-i Temyiz bu hususu nazar-ı dikkate alarak kararlarını esbâb-ı mûcibeye istinâd ettirirse ziyâ' veya te'hir-i istihâl-i hukukun önünü bir dereceye kadar almış olur.⁴⁸

SONUÇ

Tanzimat dönemi, Osmanlı hukuk sistemi bakımından, yeniliklerin gerçekleştirildiği bir dönem olmuştur. Bu dönem yargı teşkilâtında en dikkat çeken değişim, Nizamiye mahkemelerinin kurulmuş olmasıdır. Bu mahkemeler ceza

⁴⁸ Makalenin aslı çalışmanın sonuna eklenmiştir. İSAM Osmanlıca Makaleler veri tabanından erişim için bkz. <<http://ktp.isam.org.tr/?url=makaleosm/findrecords.php>>, s.e.t. 19.04.2018.

davalarının yanında, bazı hukuk davalarına bakmakla yetkilendirilmişti. Söz konusu mahkeme kararlarının incelendiği üst mercii, Divân-ı Ahkâm-ı Adliyye idi. Divân, Mahkeme-i Temyiz ve Mahkeme-i Nizâmiye'den oluşmaktaydı.

Gümülcine mebûsu olarak görev yapan, aynı zamanda hukukçu kimliğine sahip Mehmed Ârif, İlm-i Hukûk ve Mukâyese-i Kavânîn Mecmuası'nda Tanzimat dönemi hukukî gelişmeleri hakkında çeşitli makaleler yayınlamıştır. Yazar, “Tensikât-ı Adliyye: Mahkeme-i Temyiz” başlıklı makalesinde, o dönemde gerçekleştirilen tensikât faaliyetleri neticesinde, Temyiz Mahkemesi bakımından ortaya çıkan bazı durumları eleştiri konusu yapmıştır.

Makalesinde, Meşrutiyet öncesi dönemde devlet kalemlerinde ortaya çıkan sorunlara değinen Mehmed Ârif, Meşrutiyetin ilanından sonra da kısmen bu sorunların devam ettiğini belirtmiştir. Gereğinden fazla ve istihdama lâyık olmayan memurların ihracı ve devlet işlerinin düzenli ilerleyişi için çıkarılan Tensikât Kanunu ile çeşitli düzenlemeler yapılmaya çalışılmıştı. Mehmed Ârif, Adliye Islahat Komisyonu'nun yaptığı bazı işlemleri eleştirmiştir. Bu doğrultuda hâkimlikte istihdam edilmeye yeterli görülen kimselerin memuriyette derecelerinin düşürülmelerini ve özellikle bunların yerine mahkemelerde tecrübesi ileri bir seviyede olmayan kimselerin, mesleğe ehil ve iffetli kimseler olsalar dahi getirilmelerini mantıksız bulmuş; mahkemelerin hiçbirinde görev yapmamış bir kimsenin ne kadar yetkin olursa olsun, Osmanlı adaletine belirli bir yön verme göreviyle mükellef, mahkemelerin anası olarak tabir edilen Temyiz Mahkemesi'ne nasıl hâkim olarak atandıklarını sorgulamıştır.

Mehmed Ârif, Temyiz Mahkemesi'ne atanan hâkimlerin, o zamana kadar takip edilen yol hatalarını bertaraf edecek nitelikte olanlarının ender olduğundan söz etmiştir. Ayrıca şer'i kanunların yanı sıra, Avrupa dillerinden birine vâkıf olan kimselerin tercih edilmiş olması; Fransa'nın usûl tatbik kanunlarının incelenip Dalloz ve Sirey adlı hukukçuların hazırladıkları gibi usûl uygulamaları ve kanunların tefsirine ilişkin karar külliyatlarının nasıl oluşturulduğunun anlaşılması gerektiğine işaret etmiştir. Yazarın ifadeleri, Fransa hukukunu önemseydiğini ve hukukî düzenlemelerin, bu hukuk sisteminden yararlanılarak yapılması gerektiği yönünde bir inanç taşıdığını göstermektedir. Bu düşünce, Batı hukukunun resepsiyonu taraftarlığının ön plâna çıktığı bir dönemde ifade edilmiş olması bakımından dikkat çekici niteliktedir.

Mehmed Ârif'in Temyiz Mahkemesi bakımından eleştiri konusu yaptığı diğer hususlar, düzenli bir çalışma tarzı belirlenmemiş olması nedeniyle birbirine zıt kararlar alınması ve gerekçesiz karar verilmesidir.

KAYNAKLAR

Aydın, Mehmet Âkif (2013) Türk Hukuk Tarihi, Tıpkı 11. Baskı, İstanbul, Beta.

Bekri, M. Nedim (2014) ‘Gerekçeli Karar Hakkı’, Ankara Barosu Dergisi, S: 3, s. 205-228.

Bozkurt, Gülnihâl (1996) Batı Hukukunun Türkiye’de Benimsenmesi, Osmanlı Devleti’nden Türkiye Cumhuriyetine Resepsiyon Süreci (1839-1939), Ankara, Türk Tarih Kurumu.

Cin, Halil/Akgündüz, Ahmed (2011) Türk Hukuk Tarihi, İstanbul, Osmanlı Araştırmaları Vakfı.

Cin, Halil/Akyılmaz, Gül (2015) Türk Hukuk Tarihi, Gözden Geçirilmiş 7. Baskı, Konya, Sayram.

Demirel, Fatmagül (2005) ‘Kütüphane Rafında Okuyucusunu Bekleyen Bir Yayın: *İlm-i Hukuk ve Mukayese-i Kavanin Mecmuası*’, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, C: 3, S: 5, s. 755-765.

Durmuş, İsmail (2011) TDV İslâm Ansiklopedisi, ‘Tensik’ maddesi, C: 40, s. 465-467, <<http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c40/c400270.pdf>>, s.e.t. 24.04.2018.

Düstur, İkinci Tertip, C: 1.

Ekinci, Ekrem Buğra (2004) Tanzimat ve Sonrası Osmanlı Mahkemeleri, İstanbul, Arı-Sanat.

Ekinci, Ekrem Buğra (2014) Osmanlı Hukuku Adalet ve Mülk, Gözden Geçirilmiş 3. Baskı, İstanbul, Arı Sanat.

Ekinci, Ekrem, Buğra (2001) ‘Tanzimat Devri Osmanlı Mahkemeleri’, Ankara Barosu Dergisi, s. 59-72.

Fendoğlu, Hasan Tahsin (2000) Türk Hukuk Tarihi, İstanbul, Filiz Kitabevi.

Güneş, İhsan (Hazırlayan) (1997) Türk Parlamento Tarihi, Meşrutiyete Geçiş Süreci I. ve II. Meşrutiyete Geçiş Süreci I. ve II. Meşrutiyet, C: 2, Ankara, TBMM Vakfı Yayınları.

Manav, Nursel (2017) ‘II. Meşrutiyet’te Abdülhamid Kadrolarının Tasfiyesi ve Tekaüd Sandıkları’, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C: 2, S: 1, s. 240-260.

Mehmed Ârif (1325) ‘Tensikât-ı Adliyye: Mahkeme-i Temyîz’, İlm-i Hukûk ve Mukâyese-i Kavânîn Mecmuası, Birinci Sene İkinci Cild, Numero: 1-7, s. 28-32.

Sami, Şemseddin Kâmûs-ı Türkî (Latin Harfleriyle): Gündoğdu, Raşit/Adıgüzel, Niyazi/Önal, Ebul Faruk (Hazırlayanlar) (2014), 4. Baskı, İstanbul, İdeal Kültür Yayıncılık.

Tural, Erkan (2006) ‘II. Meşrutiyet Döneminde Devletin Restorasyonu Bağlamında 1909 Teşkilat ve Tensikat Kanunu’, (Doktora), Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.

Üçok, Coşkun/Mumcu, Ahmet/Bozkurt, Gülnihal (2015) Türk Hukuk Tarihi, Tamamen Yenilenmiş 17. Baskı, Ankara, Turhan Kitabevi.

تَسِيقاتِ عَدْلِيَه

حَكْمَةُ تَمِيَز

عَمَّ عَارَف

دور سابقه اداره دولتک هر شعبه سی استیلا ایتمش یولان کیری اللر ابله یته او دورک فداقرندن برنی تشکیل ایدن آدم قایرملق علی ، اهل ناهل ، بیگلرجه کتسبک اقام دوله یک دون برمعاشه ، تمیری وجهه ، قایر بله رق و طنزک قسم ساعیسی تشکیل ایتمی لازم کان کسجلری بر حال معطیت ورخلونه محکوم ایتمش ایدی . دیگر جهندن اقام و دواژک معاملاتی او قدر مشوش و ریشان ایدی. که اگ اوفق بر تحریراتک ، بر قاج سطرانی بر تذکره تک ، یازلمی هفتلره . آیلره توفیق ایدر و بومدن نظر قده احوالی مصالح اقام قبولرند سوریتور ، دورر ایدی .

هله محکمه لک اکثریسی دواژ و اقام سائره به رحمت او قودم جق بر حاله ایدی . بر قاج یوز خروش آلاجه نیک تحصیل ایچون محکمه به مراجعت ایتمش یولان فقرا ، اوزرینه بر او قدر باره صرف و اوکا قریب یومیه غائب ایتمدن آلاجه نیک تحصیل ایتمی غیر قابل ایدی .. بالوقق بر جرم ابله مظلوماً بقای الیه و پرویده توفیق ایدین آتملرک حالی او برلرندن بدر ایدی ..

هر هانکی شعب و دائرة حکومت تدقیق ایدلسه اهالی به نعددر قالمق ایتمک محکمه بایتمده یکدیگرینه رقابت ایدرلر . اهالی بی صوابلر و باعندق ظلم و جفا بر افازلری .

اعلان مشروطیت اوزرینه بوسو . استعمالاته برندن بره بر دورغونانی کلدی . سامورلر باهقارندن متحالی . اهالی احوالک نه به منجر اوله جفته نکرلن بر حاله

قالدی . بعضی پرلرده مأمورینک اڭ نظمکالری اونیوشو: حریت سره سنده
مملکتلردن کال حق-ازتکه قوغدیلر . وقتا که او حرارتی دقایق کیدی ، حال
طیبی یری بولدی . ینه اسکی حال ، آزچوق ، میدان آلدی .
دوآر مرکزیه لزو مندن بک فضله مأمور اولدی کچی بوندر آره سنده
دور مشروطیتده شاپان استخدام اولما نلرده موجود ایدی . طشره لرده مأمورینک
عددی زیاده دکا . دهه کیفتجه استخدام ایدیله میجه بک چوق مأمور لورلردی .
بونلرک احوال عمومی سنی نظرده آلهرق عموم شعیات اداره دولدن فضله
واهلتنیز مأمورینک اخراجیله لیا بهد امور دولک بر صورت ، طرده و مستطلمه ده
تمشیتی آمین اچک مفصله نسیقات قانونی تنظیم و نشر اولندی . اشبو قانونک
نشرندن مملکتجه اخلاق عمومی و سازجهندن مضرت حاصل اولوب اولیه جفی
مسئله سنی بورلده تدقیقه حاجت یوقدر . چونکه شکل قانونی اکتساب ایتش
واجرا بیه ایدلشدر .

∴

محا کده اجرا ایدیله بک نسیقاته دوآر سائره نسیقاتی آره سنده فرق
عظیم وارد .
چونکه محاکم مأمورینک اڭ عالی صفتی تشکیل ایدن صنف حکامک لاینزل
اولدقاری معلومدر . حتی نسیقات قانونک انای تدقیقه بیه بوجهت موضوع
بحث اولش و قانون اساسی ایله لاینزل اولدقاری مصدق اولان حکامک بوله
خصوصی بر قانون ایله عزل ایدیله بیلماری جاژ اولوب اولمیدنی کیتی
دوشونلشدر .

قانون اساسینک بر ماده سنی محافظه فیکرله اسکی اداره نک قانون
دولندن زیاده مؤثرات سائره نختنده ایش کورمهک ، ابطال حق اچکک آیشمش
اولان آدملری محاکمه ، صنف حکامده بر اقی باطبع جاژ اوله سادی . ازجه
دوآر وشعیات سائره دولک کانه سنده تصفیة مأمورین معامله سنی اجرا ایدیلدی
سالمه روح دولت اولان محاکم مأمورینک تصفیة سز قالسی ، اسکی حالده بر اقلسی
عظلاً ، منطقاً جاژ دکلدی . ازجه بوله شکل حکومتی تمامیه تغییر ایتش ،

استبداددن مشروطیته ، شکل مشروع حکومتی قلب ایدلش اولان ملنلرده بونلک امثالیده واردی .

نتیم فرانسهده تصفیة حکام معامله سی Epruration des juges تطبیق ایدلش و فقط اوندن صکره حاکمک لابنزللکی دستوری تمایله محافظه اولمشدر . بنا علیه دوائر و شعبات ساثره دولته هرگون تصفیة مأمورین ، اهلیت و اقتداردن ، ناموس و عفتدن محروم مأمورلری چیقارمق ممکن اولدینق حالده صنف حکامده قضیه برعکسدر . احوال استثنائیة فوق العاده دن اولق اوزره بالضروره اخلال ایدلش اولان تصفیة حکام کیفیتی دوائر ساثره به قطعاً مقیس دکلدی . تنسیق قومیسونلری ایچنده عدلیه تنسیق قومیسوننه آک آغبر وظیفه ترب ایدیور ایدی .

قومیسون وظیفه سی ایفا و اکیل و نتیجه سی ده اعلان ایدی . بوتیجه دن طبیعیدر ؛ که نمون اولیانلر اولانلاردن زیاده اوله جقدی . نتیم اوله ده اولدی . تنسیق قومیسوننی تشکیل ایدن ذواتک جدیت و ناموسلری هرکسک تحت تصدیقنده اولغه برابر بعض خطا لک وجودی ده قابل انکار دکلدر . واقعا بویله بر امر عظیمده بعض خطا لک وقوعی ده ممکن و طبیعیدر ، انحق بعض قواعد عمومی ، اساسات وارد ؛ که بونلرک تطبیقنده قصور هیچ بروقت نظر خستودی ایله کوریلر . مثلا ناموس و عفتی صنف حاکمیتده استفاده کافی اولان ذواتی بولدیقلری مأمورلردن تنزیل صنف ایله استخدام اتمک منطقه یلک موافقی اولسه کرک . . هله بونلرک ریسه عاکمه قطعاً تجربی سی سبقی ایتمیش ذواتی ، نه قدر مقتدر و عتیف اولورسه اولسون کتیرمکده ، ایکنچی بر منطقسزلق اولور . همه دوائر ساثره محافظه عفت و استقامت ایله صنف حاکمیتده محافظه عفت یتنده فرق عظیم وارد . دوائر ساثره جزئی رمنفعت مقابنده اخلال استقامت ایتمیش اولان کسه نلک ، حاکمکده ایتک درجه عظمت کوره ، یلک عظیم بر مقدار ایله اطماع ایدیلرجه چکی فصل کدیورله بیلر ؟ . هایدی بو خصوصی قبول ایدلم . محاکمک هیچ برنده ایسای وظیفه ایتمیش اولان کیمسه نه قدر عالم ، نه قدر فاضل اولورسه اولسون عدالت عتاییه به راستقامت معنه تمیین وظیفه سیه مکلف ، واک مشهور حقوق شناسانلردن مرحوم شهساز

انڈینک ٹیبری وجہہ ، ام الحاکم ، اولان محکمہ تمیزہ نصل حاکم تمبین اولہ بیلور ؟

تسبیقی نتیجہ سده محکمہ تمیز مزی هر وجهه ممتاز و محرب و معلومات حقوقه و قانونیه سیه مشار بالان ذواندن منشكل كوريله جكي نلن ایدیلوردی . واقعا محکمہ تمیزده اوصاف و شرائط قانونیه بی حائز ذوات موجود اولقده برابر محکمہ تمیزك شمده یه قدر تعقیب اجتش اولدینی مسلك حقیقی کلیاً بر طرف ایدرک محکمہ مشار الهانك نظر قانونده حائز اولدینی موقع بشدی عحاقله ایدرک و عموم محاکم عنانیه به بر استقامت معینه و بره جك ذوات مع التأسف اندرر . بوکا موفق اولق ایچون حکام عنانیه بی یکان یکان تدقیق اجتك لازم کلوردی . بونلرک ایچندن شرائط قانونیه بی جامع اولقده برابر اورویا لسان نرندن یسه واقف اولانلر ترجیح ایدلش اولسه ایدی بلکه بدرجه یه قدر تأمین مفسد ایدیه بیلردی . زیرا اونلر فرانسه نك مغبوط عالم اولان اصول تطبیق قواچنی « Jurisprudence » تدقیق او بولده بر چنر آچمه جالبشوب موفق اولسئر ایدی عملکنتمزك عدانته بیوک . پك بیوک خدمت اجتش اولورلردی . واقعا بزده فرانسه نك دالوز ، سیره ، پادقلمری کی اصول تطبیق و تفسیر قوانیه دائر کلیات مقررات وجوده کنبرمك زمانه هتاج ایسه ده هیچ اولملاسه اونلرک نصل وجوده کنبرلش اولدینی اکلاشیهرق بر اساس وضع ایدیه بیلردی : که ، بونلده بو هئنتله قابل اوله جنی امید ایدیه من .

ذاتاً بزده محکمہ تمیزك شمده یه قدر منتظم بر طرز مساهی تمبین ایدمه معمش اولسندن دلکیدر ؛ که یکدیگرینه متناقض قرارلر صادر اولش و حتی خرمی شودر که عینی اعلامی تمیز ایدن تمسده علاقه داران دن برینك اعلانك نفس دیگرینك تصدیق ایدلش اولسی کی خرمیه لرده کورلشدر . فکرجه محکمہ محکمہ تمیزك اسکی زمانده بیه اجتش اولدینی خطا لرك اکثریسی سو . استعمال فکری ایله دکل بلکه برهفته اول و برمش اولدقلمری قرار ی اولونده رق برهفته سکره اولسی قراره مخالف اولهرق قرار و برملرندن ایلری کلوردی ؛ که بوکا قازشی محاکم ابتدائی و اسینافی بوتون بوتون خط حرکتلرنی شاشیره رق نه پایه جقلمری بیلورلردی .

۳۴ علم فوق و مقابله قوانین عمومی

هله محکمه تميز فرار لرسك اسباب موجهه مستند اوله برق اتخاذا ايدلسى و تميز طرفدن كوسترلبن متعدد مثلا اون اسباب موجه دن هانكيسك قبول ايدايكي كوسترلبرك « لايحه تميزهده سرد ايديلن اعتراضات بجا كورلش اولمغله اعلام ابتدائى ويا استينافينك تقض » ايدلسى بوزندن نه قدر حقوق ضايع اولمشدر . دوشونم بو وجهه نقض ايديلان بر اعلام محكمه هاندهسنه اعاده ايدايكي تقديره او محكمه هانكي سيبدن دولاي اعلامك نقض ايدايكى اكلامسى ولو كا كوره قبول ويا اصرار ايمسى كرامت توقف اجزى ؟ .

حاصلى محكمه تميز بو خصوصى نظر دفته آلهرق فر زلرني اسباب موجهه استناد ايتدبرسه ضايع ويا تاخير استحصال حقوق او كنى بر درجهه قدر آلمش اولور .